

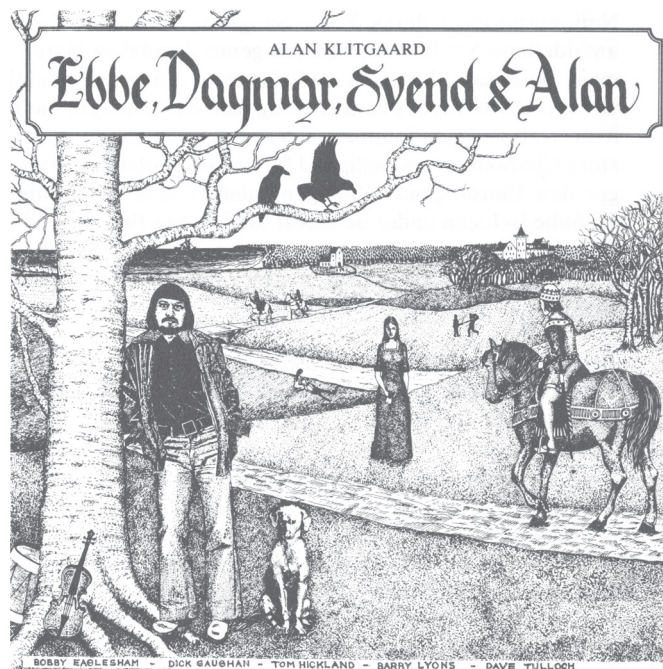
Folkevisideologien - illustreret ved Det haver så nyligen regnet

af Jens Henrik Koudal

»Det haver så nyligen regnet« har - sammen med visse andre folkelige sange - fået en renaissance i 70'erne. Denne sang kendes i dag i to fors versioner: Johan Ottosens *politiske, anti-tyske version* og den *folkevis*, som Ottosen bygger på. Folkevisens folkelighed er nu temmelig problematisk. Det antydes allerede ved, at Folkehøjskolens Sangbog beskedent med bitte små bogstaver anfører: »Folkevis ved Svend Grundtvig«. Reelt er det sådan, at Svend Grundtvig kun har en fjerdedel af teksten fra sit forlæg - resten er fri digtning - og at han har forvansket sangens indhold.

Den nævnte renaissance for »Det haver så nyligen regnet« hænger tydeligt sammen med kampen mod EF. Genoplivelsen gælder imidlertid ikke kun Ottosens version, men også folkevisversionen, som det f.eks. ses på Alan Klitgaards plade »Ebbe, Dagmar, Svend og Alan« fra 1978. Klitgaard vil ifølge pladeteksten gerne komme ud over den romantiske folkevis-opfattelse. Når han alligevel kommer for skade at bruge Svend Grundtvigs omdigtning af »Det haver så nyligen regnet«, viser det, hvor dybt det romantiske folkelighedsbegreb stikker.

Mit eget forhold til denne sang har altid været underligt dobbeltbundet. På den ene side har jeg lært den at kende som lille i mit barndomshjem og i underskolen - og derved lært at holde af den på en måde, som jeg vist aldrig helt kommer over. På den anden side var den jo nærmest synonym med nogle ting, som mine forældre og mine lærere i skolen havde et stærkt følelsesladet forhold til, og som jeg derfor måtte reagere imod: 2. verdenskrig, Sønderjyllands hjemkomst efter 1. verdenskrig og et eller andet med krigen i 1864. Senere kunne jeg jo også se, hvordan den var indgået i en samfundsbevarende, nationalistisk sangtradition, som jeg måtte tage afstand fra. Men tiderne skiftede, og jeg skal sent glemme mine stadig lige blandede følelser, da jeg første gang sang den sammen med måske 20.000 andre mennesker til en demonstration mod EF.

Et eksempel på 70'ernes folkemusikrevival, der også illustrerer, at nutiden altid er blandet ind i synet på fortiden.

Den bevægede skæbne, som »Det haver så nyligen regnet« har haft det sidste par hundrede år, er eminent godt egnet til at illustrere spændvidden i begrebet »dansk folkesang«. Dette begreb (og denne konkrete sang) har fået fornyet betydning i 70'erne - en betydning, som det er vigtigt at forholde sig til. I denne artikel vil jeg med »Det haver så nyligen regnet« som det konkrete eksempel skitsere folkevisideologiens opståen,

dens sociale baggrund og funktion samt indsamlings- og udgivervirksomheden med hovedvægten på tiden op til 1. verdenskrig. Skildringen af denne sangs oprindelse sætter nogle myter om folkeviser, som man også kan finde i dag, lidt i relief.

Artiklens noter indeholder kun henvisninger og kan derfor sprjnges over.

Herder får en god ide, og den sociale baggrund for folkeviseideologiens virkning i Danmark antydes

Under den Bevægelse i Videnskabens og Kunstens Regioner, der har fundet Sted i dette Aarhundrede, er ogsaa Opmærksomheden bleven henvendt paa de Skatte, som Nationerne eie i deres Folke-Sange og Melodier. Som umiddelbare Yttringer af Folkeslagenes Aandelige Natur, maae de ogsaa i høieste Grad tiltrække ethvert poetisk Gemyt. De befrugte Phantasien og lade os skue dybt ind i hver Nations eiendommelige Væsen; og medens deres store Charakterforskjellighed forfrisker Sindet, forebygger den Eensidighed i Smagen, idet vi lære at opfatte Skjönheds-Ideen under de meest forskjelliges Former. Til lige afgive de den tilforladeligste Prøvesteen for Sandheden af Det, der i Kunsten fremstiller sig som Charakteristisk for et vist Folk (...)

Således indleder A.P. Berggreen fortalen til første bind af sine *Folke-Sange og Melodier, fædrelandske og fremmede* (1842) - et udgivelsesarbejde, der beskæftigede ham hele livet igennem. Han præciserer også her i 1842, hvordan folkemelodierne er præget af den nations individuelle karakter, hos hvilken de er opstået: I de gamle svenske melodier er »Ynde og en dyb erotisk Følelse« fremherskende, mens de gamle danske oftest har karakteren af »strængere Alvor«. De tyske udmærker sig ved »Ro og Klarhed i Stilen og ved en Frimodighed i Udtrykket«, og de franske folkevisers ofte »lette, flygtige Stil« er »et tro Speil af Nationalcharacteren«.¹

Med disse udtalelser markerer Berggreen sig som en fremtrædende dansk repræsentant for det romantiske syn på folkevise og for det, som jeg vil kalde *folkeviseideologien*.

Den intellektuelle interesse for *folket* og dermed for *folkevise*erne opstod som led i den førromantiske bevægelse i England og Tyskland i sidste halvdel af 1700-tallet.² Det teoretiske fundament blev skabt af J.G. Herder, der karakteriserede hele folk, hele nationer som individualiteter med særlige egenskaber. Et folks mundtligt overleverede traditioner vidnede i særlig grad om dets natur, folkeånden, og derfor blev det vigtigt at

A.P. Berggreen (1801-80). Søn af københavnsk kamfabrikant, organist ved Trinitatis kirke, komponist, udgiver, sanginspektør, ridder af Dannebrog, titulær professor, æresdoktor ved Københavns Universitet.

indsamle og studere dem. Det var også Herder, der opfandt udtrykket *Volkslied*. Brd. Grimm udbyggede hans tanker, bl.a. med en betoning af, at folkeviseens forfatterskab er kollektivt: *Das Volk dichtet*. Førromantikken var internationalt orienteret, men som reaktion mod Napoleons forsøg på at opbygge et europæisk imperium, opstod der i mange lande en *nationalromantik*. I Tyskland gav den sig bl.a. udtryk i Arnim og Brentano's berømte folkeviseudgave »Des Knaben Wunderhorn« og brødrene Grimms eventyr- og sagnudgaver. Når folkeviserne tiltrak sig særlig opmærksomhed hos romantikerne, hang det sammen med en guldalder- eller syndefaldsmyte: De antoges at vidne om en fjern fortid, hvor den poetiske evne var fordelt over hele folket.

Da der i Danmark efter Statsbankerotten og tabet af Norge 1813-14 opstod en depressionsperiode, gjorde folk som N.F.S. Grundtvig, Just Mathias Thiele og Matthias Winther nogle forsøg på at gå i de tyske romantikeres fodspor. Rasmus Ny-erup havde allerede fra 1808 været drivende kraft bag den første indssamling fra folkemunde af *melodierne* til gamle danske folkeviser. Omkring en snes, især præster og degne, deltog som indsendere af melodier.³ Men vi skal frem til o. 1840 før der kommer skred i den romantisk prægede indsamlings- og udgivervirksomhed her i landet.

Den centrale person i folkevisearbejdet blev fra 1840'erne Svend Grundtvig (1824-83). Han kom til at stå i spidsen for to store indsamlingsprojekter. Det første gjaldt den gamle danske *visetradition* og resulterede i udgivelsen af middelalderballaderne i »Danmarks gamle Folkeviser« fra 1853. Det andet gjaldt *folkeminderne* (eventyr, sagn, folketro, ordsprog o.l. inklusive gamle viser) og resulterede i første omgang i udgivelsen af det mere populære værk »Gamle danske Minder«, I-III (1854-61). På det musikalske område følte Svend Grundtvig sig inkompetent og overlod her ledelsen til Berggreen (1801-80). Samme Berggreen havde i 1840 skrevet, at hans mål var »Folkesangens forædling«, og at der vist ikke var »... noget virksommere Middel til at vække og vedligeholde patriotiske Følelser hos Folket ... end Udbredelsen af Sange imellem Almu- en, der i en folkelig Tone behandle fædrelandske Emner«.⁴ Berggreens ovenfor omtalte folkesangsudgave var ikke ment som en egl. videnskabelig udgave, men da der aldrig kom en sådan i 1800-tallet af de danske folkemelodier, fik den uhyre stor betydning.

Her i landet blev N.F.S. Grundtvig hovedeksponent for det, man kunne kalde *folkelighedsideologien*. Hans tanker blev brugt - ikke altid som han selv ønskede det - i Ingemanns historiske romaner og først og fremmest i praktisk pædagogisk arbejde på høj- og friskoler. Højskolemanden Chr. Flor satte f.eks. folkelighedsbegrebet synonymt med »Nationalitets-Principet« og mente, at kernen i dette var:

Erfaringen lærer, at ethvert af de mange og forskellige Folkefærd, hvoraf Menneskeheden bestaar, ikke alene taler sit eget Sprog, men ogsaa ellers har af Naturen sine særegne Anlæg i Ævner og Tilbøjeligheder; og heraf slutte vi med grund, at Skaberen har tiltænkt ethvert Folk en særegen Gerning at udføre her i Verden til hele Menneskeslægts Udvikling og Frelse.

For N.F.S. Grundtvig var folket ideelt set hele den ikke-dannede del af befolkningen, men reelt blev det gårdmandsklassen.⁵

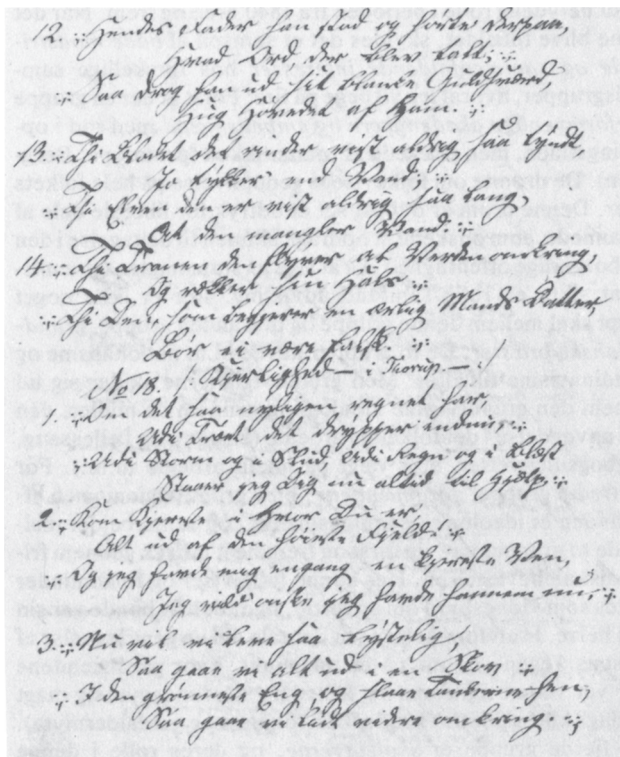
Denne ide om nationen som en enhed og folket som et fællesskab er i den marxistiske betydning af ordet en *ideologi*, dvs. en falsk antagelse der tilslører nogle reelle forhold. For handels- og industriborgerskabet tjente nationalismen til at skabe et hensigtsmæssigt afgrænset dansk hjemmemarked, delvis som en afværgeforanstaltning mod kapitalistiske kræfter i Tyskland.⁶ Og ideen om folk, folkeånd, folkeviser osv. kunne bruges både af denne gruppe, af de intellektuelle og af de store gårdmænd, fordi den betoner folkefællesskabet og tilslører sociale og politiske forskelle.

Når denne idé om nationen og folket smelter sammen med et romantisk syn på folkevisen, kalder jeg det *folkeviseideologi- en*.

Ideologien om folkeviser og folkeminder kom til at spille en meget betydelig rolle i perioden fra 1840'erne og frem. Når det kunne blive tilfældet, skyldes det et samspil af *både modstridende og sammenfaldende interesser* hos forskellige samfundsgrupper, hvoraf jeg vil pege på fire: Først er der en gruppe af *reformvenlige akademikere og embedsmænd* med rod i oplysningstiden, men prægede af romantikken (prototype: Berggreen). De drømte om folkevisens genoplivelse på hele folkets læber. Denne drøm er dybest set et udtryk for liberale dele af de dannede, som ønskede at opdrage almu- en til deltagelse i den nye borgerlige offentlighed - så at sige på statsmagts præmisser at sikre en rolig samfundsudvikling. Der er ikke noget skarpt skel mellem denne gruppe og den anden gruppe, *grundtvigianske præster*. De to grupper havde bl.a. nationalisme og skandinavisme tilfælles. Men grundtvigianerne skiller sig ud gennem den grundtvigske ideologi og gennem de midler, den tog i anvendelse i det folkelige arbejde (enstemmig fællessang, sangbogsudgivelser, stor vægt på lokalt arbejde m.m.). For den tredje gruppe, *gårdmændene*, blev grundtvigianismen efterhånden et ideologisk samlingsmærke, og samarbejdet mellem de to grupper gav sig først og fremmest udtryk gennem fri- og højskolebevægelsen. Her kunne folkeviser og folkeminder bruges som vidnesbyrd om en fortid, hvor den fri bonde var sin egen herre. I selvforståelsen var der tale om en gentilegnelse af klassens »egen« kultur på et tidspunkt, hvor gårdmændene atter var ved at tilkæmpe sig frihed og samfundsmæssig magt (en slags kulturpolitisk brug af den romantiske guldaldermyte). Den fjerde gruppe er *skolelærerne*, og deres rolle i denne sammenhæng er især at være indsamlere af folkeviser (sammen med folk fra gårdmands- og præstemiljøet). De var tæt knyttet til landbosamfundet gennem deres afstamning, gennem deres direkte barndomskontakt med folkeminderne og gennem deres

afhængighed af de ansættende lokale myndigheder (domineret af gårdmænd). Det har været en væsentlig drivkraft bag den iver, hvormed de deltog i indsamlingsarbejdet.

Denne samfundsmæssige forklaring på folkevisebegrebets betydning i Danmark i sidste århundrede er naturligvis en grov skitse. Den skal vise, at nok stammer folkevisebegrebet fra udlandet, men det blev brugt i Danmark i en speciel politisk og social sammenhæng. De store landboreformer sidst i 1700-tallet skabte en ny gårdmandsklasse og et voksende landboproletariat. Magthaverne forsøgte til stadighed gennem 1800-tallet at opdrage landbobefolkningen til at indordne sig smertefrit i det nye borgerlige samfund. Men for gårdmandsklassens vedkommende gled denne »opdragelse« over i en politisk og ide-

En side fra den visebog, som Skallerup-læreren lod overbringe til Svend Grundtvig. Nederst ses »Om det saa nyligen regnet har«. (Dansk folkemindesamling).

ologisk selvorganisering, der kulminerede med klassens politiske magtovertagelse ved »systemsiftet« i 1901. Som led i denne udvikling skal man se folkevisearbejdet (indsamling, bearbejdelse, udgivelse). De brydninger, som den politiske udvikling førte med sig, ses også i dette arbejde, hvor der kan spores flere forskellige linier (f.eks. repræsenteret ved navne som Berggreen, Morten Eskesen og Evald Tang Kristensen). Og det er ikke tilfældigt, at man i den første fælles husmandsangbog (1909) hverken finder middelalderballader eller sange af Grundtvig. Husmænd, landarbejdere, tyende og byarbejdere havde ingen brug for disse »folkeviser« - for folkevisedeologien tjente ikke deres interesser.

Læreren i Skallerup belyser kærlighedens vilkår på Mors, men har vist misforstået folkevisebegrebet

Det kan ikke med sikkerhed fastslås, hvem der har æren af at have optegnet »Det haver så nyligen regnet« først. To personer kan komme på tale: Skolelæreren i Skallerup på Mors og præstefru Martine Eline Møller i Dalby ved Kerteminde. Skallerupskolelæreren indleverede i maj 1852 et håndskrevet hæfte med over 30 visetekster til Svend Grundtvig gennem pastor P.K. Algreen.⁷ Læreren ønskede tilsyneladende at forblive anonym. Folketællingslisterne på Rigsarkivet for 1850, -55 og -60 afslører imidlertid, at Skallerup sogns skole lå i landsbyen Torup, og at læreren bar det gode danske navn Jens Jensen (f. 1800). Han var også kirkesanger og boede i skolen sammen med sin kone og en plejedatter.

Som indledning til visehæftet har læreren blot skrevet:

Adskillige Viser og Brudstykker af Digte, gammelt, maaske dog for ungt, meningsfast og meningsløst, ligesom Visessækkens Indhold er i Skallerup Sogn.

Denne påskrift kendetegner meget godt hæftets brogede indhold. Svend Grundtvig brød sig ikke om indholdet, fordi »Det meste er nyere Sager, en Del vistnok Samlerens egne poetiske Udgydelser«.⁸

I dette lille hæfte har Skallerup-læreren optegnet »Det haver så nyligen regnet« som nr. 18. For ham har den åbenbart været knyttet til lokale begivenheder, for han giver den overskriften »Kjerlighed - i Thorup -«:

Om det saa nyligen regnet har,
Udi Træet det drypper endnu,
Udi Storm og i Slud, udi Regn og i Blæst
Staar jeg Dig nu altid til Hjælp.

Kom Kjereste i Hvor Du er,
Alt ud af den høieste Fjeld.
Og jeg havde mig engang en Kjereste Ven,
Jeg vild' ønske jeg havde hannem nu.

Nu vil vi leve saa lystelig,
Saa gaee vi alt ud i en Skov
I den grønneste Eng, og slaae Tankerne hen,
Saa gaee vi lidt vidre omkring.

En så dunkel tekst kan læreren vel ikke have digtet selv - men Svend Grundtvig havde ingen brug for en skildring af erotiske forviklinger i Torup. Hans hu stod til Hagbard og Signe, Valdemar og Tove, og teksten forblev i hans arkiv.

Præstefruen i Dalby korresponderer med lærde herrer i København og mindes gamle Dorte

Eline Møllers optegnelse kan ikke tidsfæstes nærmere end 1851-55. Hun var af den udbredte præsteslægt Bredsdorff, idet hun var datter af provst M.T. Bredsdorff i Vester Skerninge.⁹ I 1847 flyttede hun sammen med sin mand, pastor Chr. Eduard Møller, til præstegården i Dalby, hvor vi træffer hende, da hun begynder at korrespondere med Svend Grundtvig i 1855. Hun stod i 50'erne i forbindelse med både Berggreen og Svend Grundtvig, idet hun i begge tilfælde indleverede materiale gennem sin nevø, stud. teol. M.Th. Bredsdorff (1830-1910). Eline var i øvrigt ikke den eneste i familien, der samlede folkeviser. Allerede o. 1810 træffer man en »student Bredsdorff«, der indsamlede til Nyerup, og midt i århundredet var f.eks. Elines netop omtalte nevø meget aktiv.

I Svend Grundtvigs efterladte papirer på Dansk folkemindesamling findes under Eline Møllers navn ialt 24 eventyr, sagn, viser, sanglege, rim og remser m.m., og i Berggreens samling findes ikke mindre end 46 viser (heraf 18 noteret med melodier), som hun har indsendt til ham.¹⁰ Desuden har hun indsendt forskellige ting for skolelærer A.C. Poulsen, smed Niels Hansen og niecen Cathrine Lange. Ud af Berggreens ialt ca. 70 indsendere var hun en af de allerbedste.

I Eline Møllers nedskrift til Berggreen lyder »Det haver så nyligen regnet« således:

Det haver saa nyligen regnet
Og de Træer de drypper endnu
Men i Regn og i Blæst
Og i Storm af Sydvest
Stander jeg dig dog alletider næst.

O jeg kan see paa dine Øine saa blaa
At du haver for nyligen grædt.
Men har jeg ikke Lov
Til at græde naar jeg vil
O g det foruden dig.

Melodien har hun tilsyneladende ikke selv skrevet ned. Den findes i Berggreens håndskrift, og han angiver at have fået den af stud. teol. Bredsdorff (velsagtens mundtligt) 1851-55.¹¹ Det drejer sig, med en enkelt lille afvigelse i 5. takt, om den melodi, som vi kender i dag.

Det er, som jeg ovenfor har antydnet, ikke tilfældigt, at det er en præstefrue, der som en af de første optegner »Det haver så nyligen regnet«. Det er også mere end et tilfælde, at det netop sker i Dalby. Her havde Chr. Kold nemlig i 1852 oprettet landets første egentlige friskole, og året efter en højskole, og den Kold'ske kreds af lærere, elever og venner blev her et centrum for folkemindearbejdet.¹² Skønt man ved, at Elines mand var modstander af Kold, har hun sikkert ikke været upåvirket af dette arbejde. Men som præstefrue har hun også fulgt med i det københavnske kulturliv, og i det første af de breve til Svend Grundtvig, som er bevaret på Dansk folkemindesamling, fortæller hun selv:

Da jeg fra Barn af, ofte har moret mig over gamle Sagn, Sange, Remser og Historier, og endnu som ældre Kone ikke har svedt den Lyst ud, saa tænkte jeg strax paa at følge Deres [offentlige] Opfordring til at sende hvad der mulig kunde findes i mit Hukommelseskammer; men da jeg i min Ungdom havde kjendt en gammel Jomfru (Dort-

Vester Skerninge præstegård på Sydlyn, Eline Møllers barndomshjem.

he) som i alt sligt var uovertræffelig, saa haabede jeg med to Søsterdøttres Hjelp (i hvis Forældres Huus gamle Dorthe opholdt sig) at faae andet af sligt. Dette har jeg først for kort Tid siden opnaaet, imedens mine Søsterdøttre have været her paa Besøg ...¹³

Desværre kan det ikke fastslås, hvor Eline har »Det haver så nyligen regnet« fra. Hun nævner selv her i 1855 som kilder til sine indsendelser til Grundtvig: Gamle Dorthe, sin moder, sin fader, nogle niecer, egne barndomserindringer, lærer Poulsen, smed Hansen m.fl. Nu er sangen indsendt til Berggreen, men da han i sin udgave i 1860 anfører, at visen stammer fra Jylland, peger det mod gamle Dorthe, som det nærmeste vi kan komme. Svend Grundtvig har åbenbart bedt om nærmere oplysninger om dette tyende, for i et brev af 11. maj 1855 fortæller Eline hendes livshistorie: Jomfru Dorthe Brun blev født engang omkring 1765 i Gudsø Mølle mellem Fredericia og Kolding. Hun kom som ung ud at tjene, først på Fyn, siden to steder på Sjælland. Sidst var hun 16 år som kammerpige hos en justitsrådinde, hvor Elines familie lærte hende at kende. Sine gamle dage tilbragte hun hos Elines søster, der var gift med proprietær Lange på Østedgård ved Fredericia - »ikke som Tjenestebud men som en Veninde som de alle og især Børnene elskede overmaade høit« - indtil hun døde o. 1845. Eline fremhæver gentagne gange »den forunderlige humoristiske og vittige Maade«, hvorpå gamle Dorthe fortalte, og beklager, at hun ikke »blot tilnærmelsesviis« kan gengive den. Eline ved ikke præcis, hvor gamle Dorthe havde sine ting fra, men antager, at nogle var »ældre mundtlige Fortællinger fra Hjemmet«, at hun har læst sig til andet (hun kunne altså læse) og endelig at mange af historierne »... i det mindste for en Deel ere uddannede i hendes eget fortræffelige Hoved og Hjerte«.

Gudsø Mølle har utvivlsomt været et sted, hvor der kom mange mennesker, så det er ikke så sært, at gamle Dorthe kunne mange gode historier og sange. Hun har tilsyneladende på sine gamle dage kunnet bruge sin eminente fortælleevne til at hæve sig socialt. Det kan ikke bevises, at det netop er fra gamle Dorthe, Eline har »Det haver så nyligen regnet«. Men under alle omstændigheder kaster brevene et sjældent strejfflys over en underklasseskæbne, en af de utallige, der har båret den mundtlige tradition o. 1800.

Skolelæreren i Hvilso m plukker vantrevne hedeblomster og får mindreværds komplekser

Allerede inden »Det haver så nyligen regnet« blev trykt første gang af Berggreen i 1860, havde han modtaget en helt anden

opskrift af tekst og melodi fra skolelærer *Jakob Nielsen* (1830-1901). Jakob stammede fra underklassen, idet faderen var fæstehusmand, træskomager og spillemand. Det sidste var en håndtering, som adskillige i faderens familie praktiserede, og det gjaldt også Jakob selv. Efter at have taget en læreruddannelse på Ranum seminarium blev han 1854 lærer i Hvilso m ved Hobro, hvorfra han fem år senere flyttede til skolen i Vorde ved Viborg.¹⁴

Mange af Nielsens kolleger indgik i gårdmandsklassens kulturelle og politiske kamp i anden halvdel af 1800-tallet som initiativtagere til høj- og friskoler, skytte- og sangforeninger, valgmøder osv. Men Jakob Nielsen holdt sig fra alt dette, og blev i stedet en fremtrædende repræsentant for de i borgerlige kredse så foragtede *skolelærerforfattere*. Denne »rødmossede Flok af føre Skriverkarle«, som Aakjær kaldte dem, var fra o. 1860 pionerer for en social skildring af landbosamfundet - i Jakob Nielsens tilfælde ved gennem fortællinger og romaner under pseudonymet *Knud Skytte* at skildre småkårsfolk og deres dagligdag og at tematisere problemerne ved overgangen til markedsproduktion og pengeøkonomi.¹⁵ Men én ting havde han tilfælles med mange lærerkolleger: Han samlede folkeminder og sendte dem ind, i sine unge dage til Berggreen, senere til Evald Tang Kristensen.

Nielsen har indsendt to opskrifter af melodien og en af teksten til »Det haver så nyligen regnet«. Men blandt Berggreens papirer på Dansk folkemindesamling ligger fra Nielsen yderligere 12 sange med melodier, 7 visemelodier uden tekst, 8 bondedanse og 7 breve, alt sammen fra perioden 1857-59.¹⁶ Disse breve er meget interessante både ved det lys, de kaster over landbosamfundets musik, og ved at vise kultursammenstødet mellem den unge jyske skolelærer og professoren i København.

Nielsen begynder sit første brev til Berggreen i sept. 1857 på en måde, der må have kildret professoren i ørerne (og det var nok også meningen):

De gamle yndige Folkesange vilde udentvivl aldeles glemmes, hvis man ikke forebyggede dette med at samle dem og udgive dem i Trykken. Thi ihvorvel der ligger en dyb poetisk Følelse i den danske Nationalcharacter, saa forekommer det mig dog, at Almuen i vor Tid ikke sætter tilbørlig Priis paa de gamle Folkesange, dette poetiske, høitidelige Lefn (?) fra en forsvunden Tid. - Man finder hos den *simplere* Klasse nutildags en Vansmag, hvad Sang angaar, der formodentlig har sin Grund i den Mangel paa pleiende Omhu, som mange Opdragere vise de Unge

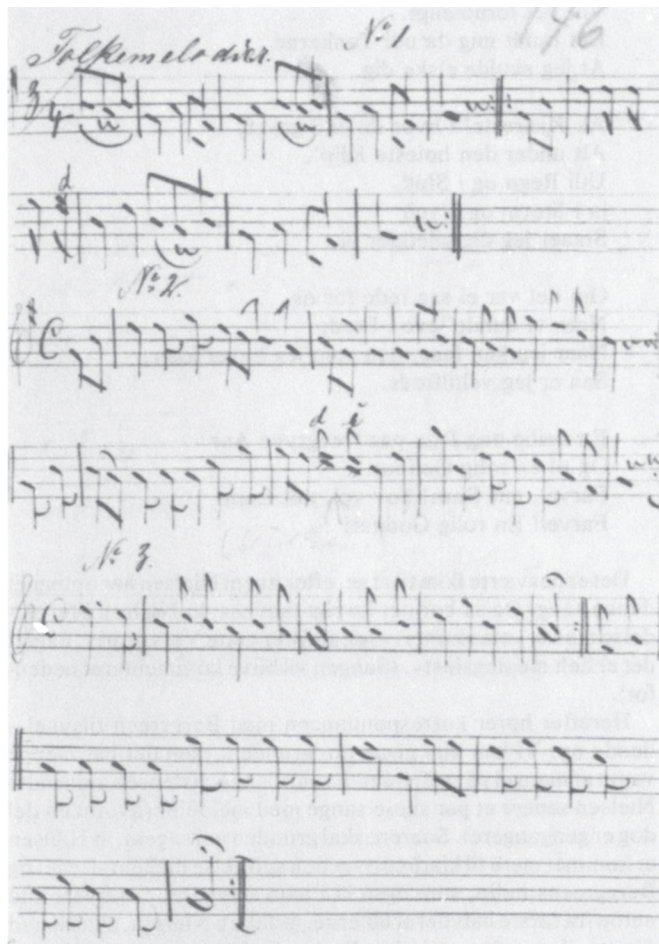
medfødte Sands for Sang. Folket: Ynglingen, Drengen, Pigen, Alle ville synge; men hvilke Sange hører man! Nogle elendige, larmende Viser til Melodier (!) der mangle baade Følelse og Rythmer.

Nielsens grundsyn er dog, at »den jyske Landalmue besidder af Naturen Sands for Sang og Musik, saa at Spiren er der, men bliver ikke udviklet«. Han har dog også selv erfaret, at det

kunne vække forbitret modstand hos bøndernes gamle formyndere, når han forsøgte at »gøde spiren« ved at bruge Danmarks gamle folkeviser som samlingsmærke for bondestandens nye selvbevidsthed: Det er sørgeligt, skriver han, »at en Præst kan og vil forbyde en Skolelærer at synge Kæmpeviser med Skolebørnene, fordi der ingen Guds frygt er i saadant hedensk Kram!«

Berggreen svarer åbenbart velvilligt, og Nielsen sender ham så melodier, tekster og danse. Men da Berggreen nu ikke reagerer i løbet af 3½ måned, frygter Nielsen, at han er blevet skuffet over det tilsendte materiale, og beder ham i et brev i jan. -58 sige sin mening. Frygten er ikke uberettiget, for man kan se, at Berggreen har skrevet »Disse Sang-Melodier ere høist ubetydelige« ved nogle af de melodier, som Nielsen sendte ham. (Om det er fordi, netop nogle af disse melodier er tonalt flertydige, må stå hen). Da Berggreen imidlertid i november samme år endnu ikke har ladet høre fra sig, fører det til, at alle mindreværdskomplekserne kommer op i Jakob Nielsen. I et langt og selvudslettende brev undskylder han, at han ikke har været ærbødig nok over for »Deres Fortjenester og Rang«, og at han har begået fejl. Disse fejl er, at han har tilsendt Berggreen sange, »der vare alt for plumpe for Deres udmærkede Smag«, samt at han ikke er begyndt »... med en Lærlings første Begyndelse, den Erkjendelse: Jeg veed Intet!« Sin utilstrækkelige musikuddannelse begrundar han med de tarvelige kår på den jyske hede, »hvor Sangen, overladt til Naturen selv, er ligesaa vantreven som en anden Hedeblomst«. Men måske er Jakob alligevel en skælm, for nok bedrøver det ham, at han ikke har lært at skille klinten fra hveden musikalsk set, men han kan ikke dy sig for at fortsætte i flg. flertydige konstateringer: »T. Ex. forekommer den afvigende Maade, hvorpaa Bønderne synge enkelte Koraler, mig smukkere end den rigtige, ihvorvel jeg godt ved, at dette røber en forkeert Smag«.

Hvorom alting er, professoren tager sig sammen til at svare, og i sit næste brev sender Nielsen bl.a. Berggreen tre »folkemelodier« uden tekster, hvoraf den midterste er beslægtet med den nu kendte melodi til »Det haver så nyligen regnet«. Berggreen beder ham åbenbart skaffe teksterne, for i sit brev af 23. maj 1859 beklager Nielsen, at han kun har kunnet skaffe et par fragmenter. Han fortsætter: »Imidlertid er jeg vis paa, at de existere; thi jeg har en enkelt Gang hørt dem blive sunget«. Betyder denne bemærkning, at Nielsen snarere har kendt disse folkevisemelodier som spillemandsmelodier end som sange? Selv om Nielsen netop er blevet forflyttet til Vorde, lykkes det ham at skaffe en del af det eftersøgte til veje, og i et brev af 10.

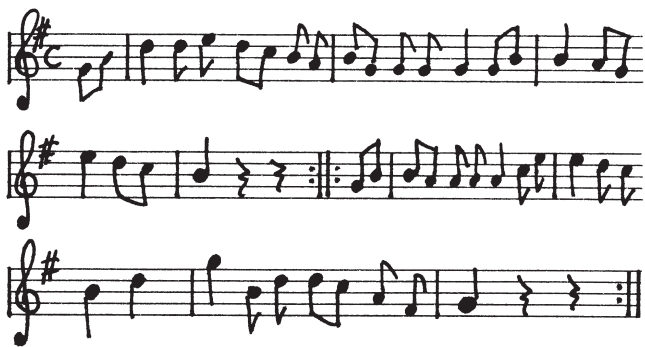
Tre »Folkemelodier« - noget af det materiale, som Jakob Nielsen sendte til Berggreen i februar 1859. I midten ses Nielsens variant af melodien til »Det haver så nyligen regnet«! (Dansk folkemindesamling).

oktober samme år vedlægger han 5 tekster med melodier - heriblandt en sang, der er tydeligt beslægtet med »Det haver så nyligen regnet«. Brevet rummer flere interessante kommentarer. Den første af de fem sange (»Og jeg vil give dig et Skib udi Søen«)

»... er ufuldstændig og det Manglende vil tvivlsomt nogen-sinde komme mig for Øren; thi den Slags Sange ynder Menigmand ikke i vore Dage. Man glemmer dem. De fleste af dem, man hører nuomstunder, ere gjerne Kjærligheds-sange, skrevne af en eller anden fortvivlet Jens i hans Elskovsqiide. Men saadanne Viser synges gjerne paa gamle smukke Folkemelodier, hvilke saaledes mangan Gang bevares, imedens de oprindelige dertil hørende Tex-ter forsvinde.«

Den anden af de fem sange (»I Jylland i Danmark, der er jeg født«) var derimod langt længere, men Nielsen har lært sin lektie af Berggreen: » ... Indholdet synes mig saa simpelt, derfor skrev jeg kun nogle Vers«. Han henviser derefter til en anden melodi, som han tidligere har sendt, og tilføjer på lig-nende måde om teksten: »Den er ikke værd at sende«.

Men lad os se, hvorledes den sang, som interesserer os her, tager sig ud i den - noget forvirrende - Nielsen'ske opskrift:

Ak, hvorfor seer du saa sørgelig ud
Og kan slet ikke lee?
Thi jeg kan vel see paa din' Øine saa blaa,
At du haver nyligen grædt.

Naar jeg ganger ud at forlyste mig,
Saa ganger jeg ud i en Skov.
Udi grønne en Eng
Slaaer jeg Tankerne hen,
Og saa gaaer jeg viden omkring.

Da jeg kom her udi grønne en Eng,
Var det fornøieligt.
Det randt mig da udi Tankerne
At jeg skulde elske dig.

Ak Kjæreste! i hvor du end gaaer,
Alt under den høieste Klip',
Udi Regn og i Slud,
ja i Storm og Uveir
Staaer jeg dig alletider bi.

Om det var ei saa rede for os,
Naar vi kunde leve i Fred;
Naar jeg kan faae, den som jeg haver kjær,
Saa er jeg veltilfreds.

En deilig ung Pige paa treogtyve Aar
Og til en rolig Godnat.
Farvel, mit Barn! Sov vel, mit Lam!
Farvel! En rolig Godnat!

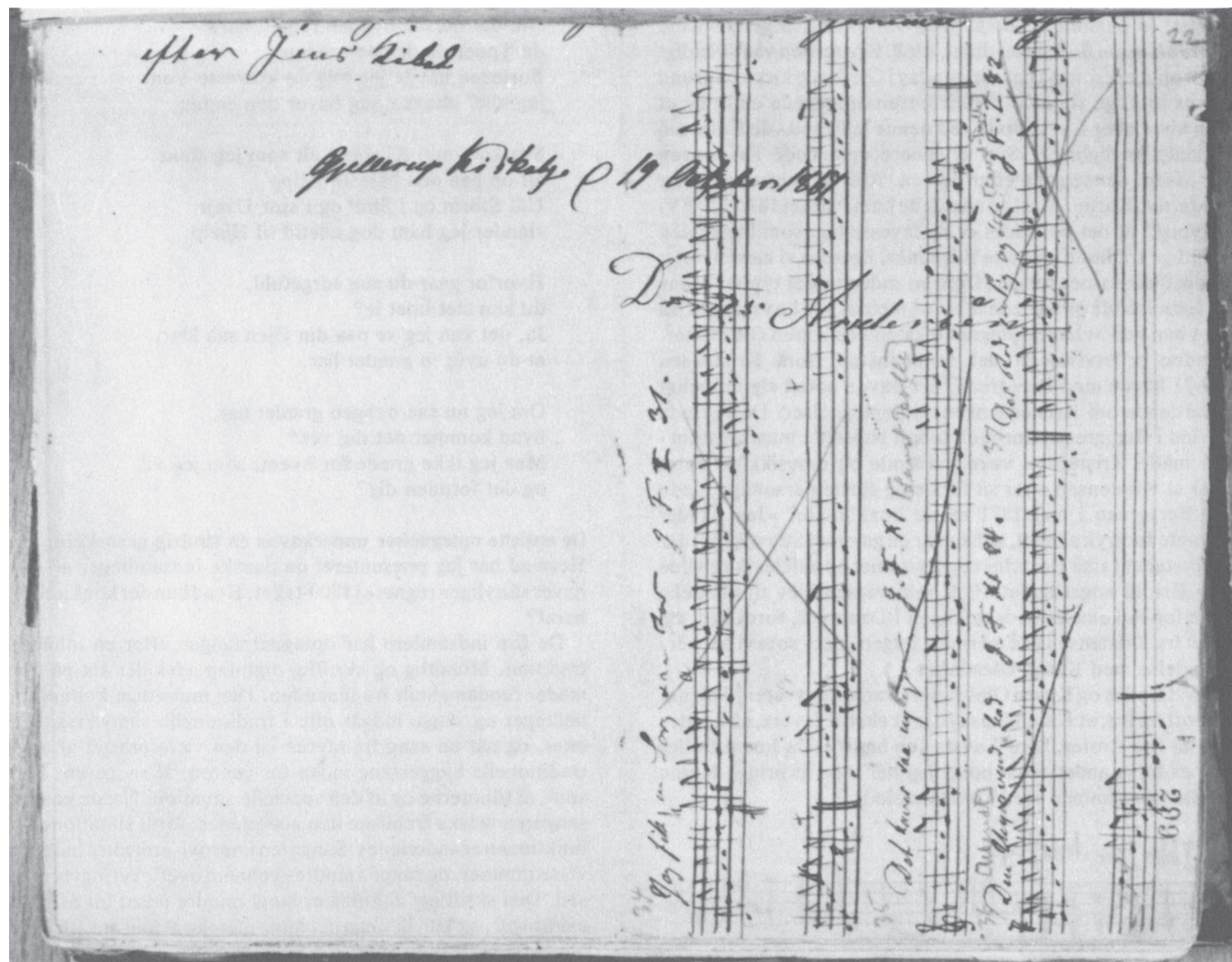
Det er desværre ikke til at se, efter hvem Nielsen har optegnet denne sang. Og så bør det iøvrigt nævnes, at Nielsen i forbindelse med 6. vers skriver: »Jeg anfører dette Vers ordret, uagtet det er helt meningsløst«. (Sangen vil blive kommenteret nedenfor).

Herefter hører korrespondancen med Berggreen tilsyneladende op. Vi kan kun gisne om grunden, men det har næppe været af mangel på stof, for til Evald Tang Kristensen indsendte Nielsen senere et par snese sange med melodier (hvoraf en del dog er gengangere). Snarere skal grunden vel søges i, at Nielsen er kommet mere til klarhed over den splittelse mellem sit eget og Berggreens miljø, som også lå i ham selv. Det er i hvert fald netop fra første halvdel af 60'erne, at Jakob Nielsen, alias Knud Skytte, begynder at behandle landbefolkningens problemer digterisk i form af talrige fortællinger og romaner, - problemerne ved overgangen fra det gamle bondesamfund til det nye kapitalistiske samfund.

**Skolelæreren i Gjellerup indsamler 3000 viser og kalder
Berggreen en gammel stivstikker**

Den sidste, der i 1800-tallet optegnede »Det haver så nyligen
regnet« fra folkemunde, er naturligvis Danmarks ubestridt

største indsamler *Evald Tang Kristensen* (1843-1929).¹⁷ Han
voksede op i de store hedeegne omkring Viborg, og efter at have
taget lærereksamen og have haft et par mindre lærerjobs kom
han i 1866 til skolen i Gjellerup i Hammerum herred, hvor hans

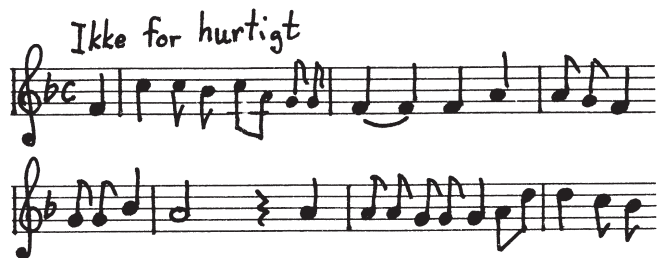

Et udsnit af Tang Kristensens »løse optegnelser«, 1868 (karakteristisk nok foretaget på et stykke papir, der først har været brugt til noget andet). I midten ses dels Kristensens simultannedskrift dels den direkte påfølgende renskrift af melodien til »Det haver så nyligen regnet« efter aftægts husmand Lavst Bolle i Hestlund. (Dansk folkemindesamling)

fremragende indsamlingsvirksomhed skulle udfolde sig fra slutningen af 1867. Og med hvilket resultat! Kristensen har alene på viseområdet optegnet ca. 3000 tekster og 1000 melodier.

Kristensen har optegnet »Det haver så nyligen regnet« efter (mindst) to personer. Første gang var efter aftægtsmand *Lavst Johansen Bolle* i Hestlund, 1868. Kristensen var tilfældigt blevet opmærksom på ham en søndag i Gjellerup kirke på grund af hans kraftige stemme.¹⁸ Kristensen optegnede omkring et dusin viser efter Lavst Bolle ved denne lejlighed - de fleste om ulykkelig kærlighed.¹⁹ Syv år senere optegnede Kristensen atter visen, denne gang efter den ca. 70 årige huskone *Karen Olesdatter*, Karup, som i alt meddelte ham 7 viser i 1874-75.²⁰ Vi ser typisk, at det på landet er de laveste lag, som bærer den mundtlige tradition på dette tidspunkt, ligesom vi næsten intet ved om disse to mennesker. Også en anden ting er typisk: Mens Kristensen både optegnede tekst og melodi hos Lavst Bolle, så synes han kun at have optegnet teksten hos Karen Olesdatter. Grunden er utvivlsomt det sammenstød, som Kristensen 1869-71 havde med Berggreen, der havde udtalt sig urimeligt nedsættende om Kristensens melodioptegnelser. De passede ikke ind i Berggreens dur-moll tonalt baserede musiksystem - altså måtte Kristensen være uvidende og umusikalsk! Intet under at Kristensen efter sit første og sidste personlige møde med Berggreen i maj 1871 måtte konkludere: »Jeg fik det bestemte Indtryk af ham, at han var en gammel Stivstikker, der var forstenet i sine Doktriner og Systemer og aldeles ikke vilde laane Øre til noget andet«. ²¹ Kontroversen blev til ubodelig skade for folkemelodiindsamlingen i Danmark, fordi den tog modet fra Kristensen i de nærmest følgende år - som vi her ser i forbindelse med Karen Olesdatter.

Lavst Bolles og Karen Olesdatters varianter svarer til hinanden bortset fra, at Karen indskyder et ekstra 2. vers, så hendes sang får fire strofer, hvor Lavsts kun har tre. Da Lavst Bolles tekst er trykt andetsteds, nøjes jeg her med at bringe Karen Olesdatters sammen med Lavsts melodi:²²

Om det nu saa nyligen regnet har,
de Træer de dripper endnu.
Forleden havde jeg mig en kjæreste Ven,
jeg vild' ønske, jeg haver den endnu.

Saa kom min Kjærest, alt som jeg staar
alt op paa den højeste Klipp'.
Udi Storm og i Slud og i stor Uvejrh
stander jeg ham dog alletid til Hjælp.

Hvorfor gaar du saa sørgefuld,
du kan slet intet le?
Ja, det kan jeg se paa din Øjen saa klar,
at du nyligen grædet har.

Om jeg nu saa nyligen grædet har,
hvad kommer det dig ved?
Maa jeg ikke græde for hvem, som jeg vil,
og det foruden dig?

De enkelte optegnelser underkastes en sindrig granskning

Hermed har jeg præsenteret de danske indsamlinger af »Det haver så nyligen regnet« i 1800-tallet. Hvad kan der konkluderes heraf?

De fire indsamlere har optegnet sangen efter en mundtlig tradition. Mundtlig og skriftlig digtning adskiller sig på flere måder fundamentalt fra hinanden. Den mundtlige kulturs fortællinger og sange indgår ofte i traditionelle samværssituationer, og når en sang fremføres vil den være præget af nogle traditionelle byggestene inden for genren, af sangerens horisont, af tilhørerne og af den specielle situation. Næste gang vil sangeren måske fremføre den anderledes, fordi situationen og funktionen er anderledes. Sangeren improviserer altså inden for visse rammer, og sangen ændres gennem overleveringsprocessen. Den skriftlige digtning er langt mindre udsat for sådanne ændringer, og kun her kan det have mening at tale om »urversionen« som den ægte version eller at operere med sange som (kunst-)værker. Denne opdeling mellem mundtlig og skriftlig kultur er socialt betinget: Overklassens kultur har siden middelalderen primært været skriftlig og folkekulturen mundtlig. Med

skoleloven 1814 begyndte imidlertid for alvor skriftliggørelsen af folkekulturen, og i anden halvdel af århundredet var det kun de laveste lag, der endnu bar den mundtlige kultur. De to kulturer har dog ikke levet totalt uberørt af hinanden. Specielt i 1700- og 1800-tallet har f.eks. præster og lærere, flyveblade og folkebøger været formidlere - både den ene og den anden vej. Det meste af alt dette kan ses i »Det haver så nyligen regnet«.

Sangen tilhører den gren af almuetraditionen, som man kalder *lyriske kærlighedsviser*.²³ Sådanne folkelige lyriske viser kan findes langt før 1800-tallet, og det er typisk for de nyere viser, at de anvender udtryksmåder fra de gamle. I vores tilfælde er det udtryk som: »haver nyligen«, »stander næst«, »ganger ud«, »udi grønne eng«, »i hvor du end går«. Bestemte situationer går igen i mange af disse viser, f.eks. som her at se noget i den elskedes øjne, at klage over tabet af »den kæreste ven« eller at gå

ud i mark og enge, når man er forelsket og bedrøvet. Og selv en så avanceret *metafor* som parallelliseringen mellem regnen og gråden, mellem naturens og sjælens storme, behøver ikke at vidne om påvirkning fra romantisk kunstdigtning. Lignende parallelliseringer kan findes i nogle af 1700-tallets folkelige lyriske viser, og man kan vel lige så godt tænke sig, at de romantiske digtere på dette punkt er blevet påvirket af en folkelig tradition.²⁴

Hvad er nu forholdet mellem de fem danske varianter? Vi vælger Karen Olesdatter som udgangspunkt; hendes variant har 4 vers a fire linier og kan derfor opdeles i 8 to-liniede afsnit, som nummereres I-VIII. De vers, som kun Nielsen og Skallerup-læreren har, benævnes på lignende måde IX-XVI, og forholdet mellem varianterne kan nu opstilles således:

Skallerup-læreren	Eline Møller	Jakob Nielsen	KristensenBolle	KristensenOlesdatter
1. vers: I+IV	1. vers: I+IV	1. vers: V+VI	1. vers: I+II	1. vers: I+II
2. vers: III+II	2. vers: VI+VIII	2. vers: IX+X	2. vers: V+VI	2. vers: III+IV
3. vers: IX+X		3. vers: XI+XII	3. vers: VII+VIII	3. vers: V+VI
		4. vers: III+IV		4. vers: VII+VIII
		5. vers: XIII+XIV		
		6. vers: XV+XVI		

Der eksisterer vist hverken billeder af Gamle Dorthe, Lavst Bolle eller Karen Olesdatter. Her ses en anden af Tang Kristensens vise-meddelere, Ellen Kirstine Kristensen Bech, foran sit hus i Øster Lindet.

Eline Møllers og Kristensens i alt tre optegnelser ligner hinanden ret meget. Selv om i hvert fald Eline Møllers synes ufuldstændig, kan man i alle tilfælde skimte en ulykkelig kærlighedstrekanter: Den fortvivlede elsker spørger pigen, hvorfor hun har grædt; hun afviser ham imidlertid, fordi hun elsker en anden. Skalleruplærerens tekst synes ufuldstændig og derfor svær at få mening i. Nielsens er den længste af varianterne, og der er faktisk en vis logik i denne opskrift - der ved første øjekast synes meget forvirrende - hvis man tolker den som en lykkelig kærlighedshistorie: Pigen græder, fordi hun tror, at den elskede ikke elsker igen; men han forsikrer hende om sin kærlighed, og de skilles med et godnat. Men selv med denne tolkning er den stadig problematisk. Gråden indgår ikke naturligt i sammenhængen, sidste strofes »godnat« forekommer påklistret, og de andre varianter yderst karakteristiske to første linier er faldet helt væk hos Nielsen.

Med den ringe viden, vi har om brugssituationerne, optegnelsituationerne og sangerne, synes det svært at komme videre. De tre melodier, som vi kender, har en så stor strukturelighed, at det må være berettiget at tale om slægtskab. Alligevel trænger det spørgsmål sig på: Er de varianter, der findes hos på den ene side Møller og Kristensen og på den anden side Skallerup-læreren og Nielsen, overhovedet udtryk for samme visetype?²⁵

På dette sted vil det løse nogle problemer at gå ud over nationalitetsgrænsen. »Det haver så nyligen regnet« er nemlig ikke udtryk for det danske folks nationalkarakter, ja den er formodentlig ingen gang opstået i Danmark!

I Erk og Böhmes klassiske tyske folkeviseudgave findes i hvert fald to tyske visetyper, der har tekst- og melodifællesskab med de fem danske varianter af »Det haver så nyligen regnet«. Den første er flere gange optegnet fra folkemunde med kun ét vers, og da det er dette vers, der genfindes i Danmark, nøjes jeg med at bringe det (som teksten trykkes i 1776):

'S is nit lang, dass g'regnet hat,
Die Läubli tröpfeln noch.
Ich hab' e'mal 'n Schätzel g'hat,
Ich wollt', ich hätt' es noch.

Den anden lyder således i en af sine varianter (fra 1778):

Wie kommts, dass du so traurig bist
Und gar nicht einmal lachst?
Ich seh dirs an den Augen an,
Dass du geweinet hast.

Und wenn ich auch geweinet hab,
Was geht es dich denn an?
Ich wein, dass du es weisst, um Freud,
Die mir nicht werden kann.

Wenn ich in Freuden leben will,
Geh ich in grünen Wald,
Da vergeht mir all mein Traurigkeit,
Und leb, wie's mir gefällt.

Mein Schatz ein wackrer Jäger ist,
Er trägt ein grünes Kleid,
Er hat ein zart roth Mündelein,
Das mir mein Herz erfreut.

Mein Schatz ein holde Schäfrin ist,
Sie trägt ein weisses Kleid;
Sie hat zwei zarte Brüstelein,
Die mir mein Herz erfreut.

Bist du mein Scahtz, ich bin dein Schatz,
Feinslieb, Schön Engelskind:
Komm zu der Heerd, auf grünen Platz,
In Wald, wo Freuden sind.

Iøvrigt kan dele af disse to viser genfindes i 2-3 andre viser hos Erk-Böhme, som det er typisk for mundtlig tradition.²⁶

Det er et meget kompliceret billede, der viser sig, når man prøver at spore oprindelsen og overleveringsforholdene for »Det haver så nyligen regnet«. De to tysksprogede viser, jeg har trukket frem her, synes at stamme fra Sydtykland og Schweiz, hvor de i hvert fald kendes midt i 1700-tallet, men om de også kan

findes i andre lande i dette århundrede, ved jeg ikke. Hvis ideen om den sydtyske oprindelse er rigtig, må de herfra være kommet til Danmark, og hvordan det er foregået, må ligeledes forblive et åbent spørgsmål. Der er mange muligheder, fordi det ikke behøver at være sket ved rent mundtlig overlevering.²⁷

Vi må slå os til tåls med at konstatere, at i alle danske varianter på nær Nielsens findes teksten fra første vers af »Es ist noch nicht lang, dass' g'regnet hat« (med skemaets betegnelser ovenfor: I + II), og at alle fem varianter har stoffællesskab med »Wie kommts ...« (V, VI, VII, IX). Andet stof kan ligeledes være tysk Nielsens afsluttende godnat findes f.eks. i en anden variant af »Wie kommts ...« - men disse ligheder kan også være tilfældige. Der synes altså at være tale om, at i dansk tradition er (mindst) to viser løbet sammen. (I øvrigt synes motivet med *ulykkelig* kærlighed at være det mest almindelige i de tyske varianter). Ikke bare dele af teksterne, men også en beslægtet melodi, genfindes jo i Danmark. En nøjere udredning af forholdet - om det så bare var inden for Danmarks grænser - ville kræve et stort førstehåndsarbejde med disse lidet studerede melodier til lyriske viser, og det er ikke formålet her. En del af melodierne til de danske lyriske viser ligner i øvrigt dansemelodier og er muligvis hentet herfra (f.eks. den første af de tre »folkemelodier«, som Nielsen sendte til Berggreen, se ill.).

Lærde forskere udgiver rigtige folkeviser og Kristensen har svære odds imod sig

Når »folkeviserne« var indsamlet, blev de underkastet nøjere forskning, så de i passende form kunne formidles tilbage til folket. Viserne blev »fornyeede i gammel Stil« - som det hed med et herligt udtryk, der rammer sagen på en prik, på titelbladet af Svend Grundtvigs populære balladeudgave 1867.²⁸ Reelt var det imidlertid næsten udelukkende middelalderballaderne, forskningen gjaldt - af grunde, som jeg har skitseret tidligere. Når det drejede sig om nyere viser, indskrænkede »forskningen« før en evt. udgivelse sig oftest til at tilpasse tekst og melodi til det dannede øre - og til det borgerlige ideal om »folket«.

»Det haver så nyligen regnet« blev første gang offentliggjort i Berggreens *Folke-Sange og Melodier, fædrelandske og fremmede*, 2. udg., I, 1860. Teksten er efter Eline Møllers optegnelse (kun let ændret). Melodien har vi jo kun i Berggreens egen optegnelse, så her er vi afskåret fra at kigge ham i kortene. Jakob Nielsens tekst og hans to melodioptegnelser ignoreres derimod helt. (Skallerup-læreren tekst har Berggreen vel ikke kendt). Og så er melodien udsat for pianoforte af Berggreen selv i smukkeste romantiske folketone med ufuldkomne noneakkor-

der, formindsket septimakkord, kromatisk basgang og det hele - en lille perle i dén genre!

Allerede året efter offentliggjorde Svend Grundtvig den tidligere omtalte »gendigtning« af sangen i tillæget til 5. udg. af Boisens sangbog,²⁹ hvor som nævnt kun en fjerdedel af teksten går tilbage til Eline Møller/Berggreen, og resten er fri digtning. Man mærker i den patetiske omdigtning fader Grundtvigs ånd; men det, der først og fremmest frapper, er, at visens trekant er forvandlet til en lykkelig monogam kærlighed, hvor pigen græder, indtil elskerens lover at ægte hende, så »Du er min, som for evig jeg er din«. Sangen har nu også fået en særlig titel: *Stævne-mødet*. Boisens sangbog var mellemkrigstidens vigtigste sangbog,³⁰ og også i tredje udgave af Berggreens »Folkesange og Melodier« (1869) optoges Grundtvigs omdigtning - sideordnet med Eline Møllers version. Faktum er, at Svend Grundtvigs omdigtning for den bredere offentlighed snart kom til at overskygge Eline Møllers version som folkeviseversionen af »Det haver så nyligen regnet«, og det gælder den dag i dag. (Hvis Martin Zerlang har ret i, at (monogam) *familiesolidaritet* var alfa og omega for selvejerbønderne, forklarer det måske den Grundtvigske versions popularitet i høj- og friskolekredse).³¹

Aasum Skytteforening 1872. I 1860'erne blev skyttesagen en folkesag, der i hovedsagen må siges at være et instrument for højres indflydelse. (En undtagelse var 80'ernes venstredominerede riffelforeninger, som var rettet mod både »ydre og indre« fjender). Ved hjælp af sang, foredrag, skydning, legemsøvelser og eksercits stiledede man mod »ungdommens krigeriske opdragelse«. Bevægelsens vigtigste sangbog var Johan Speyers skyttesangbog, hvor Svend Grundtvigs version af »Det haver så nyligen regnet« blev optaget allerede i førsteudgaven, 1866.

Visen må have tiltalt det københavnske borgerskab. Den stærkt folkevisinteresserede Henrik Rung, Cæciliaforeningens stifter og dirigent, udarbejdede et romancelignende klaverakkompagnement, og visen blev opført af en solist ved en af foreningens koncerter 3. marts 1869 med dette akkompagnement. Hvor Svend Grundtvigs version er en patetisk hyldest til det monogame ægteskab, er det, som Cæciliaforeningens program uden blusel blot kalder »Dansk Folkemelodi«, her udartet til den rene mandschauvinisme. Hvor er hun sød når hun græder!

Det haver saa nyligen regnet,
Og fra Træet det drypper endnu;
Men i Regn og i Blæst,
I en rigtig Sydvest
Huer Skoven mig alletider bedst.

Jeg læser det grant i dit Øie,
At du haver saa bitterlig grædt;
Men i Regn og i Blæst,
I en rigtig Sydvest
Tørres Øiet dog alletider bedst.

Ja, lider du Sorrig og Møie,
Og din Ven haver krænket dit Sind,
Da i Regn og i Blæst,
I en rigtig Sydvest
Magter Sorgen du alletider bedst.³²

Også *sangforeninger, seminarier o.l.* skulle have deres behov dækket, så allerede i 1869 udgav sanglæreren Carl Mortensen et arrangement for 3-st. mandskor, og i 1884 udgav Berggreens efterfølger som sanginspektør, Viggo Sanne, et arrangement for 4-st. mandskvartet. I 1875 havde Holm og Tofte udgivet Svend Grundtvigs version 2-stemmigt til *skolebrug*. Så mangler vi næsten kun *skytteforeningerne*. Her optræder Svend Grundtvigs version allerede i førsteudgaven af Speyers skyttesangbog i 1866 - med tilhørende en- og tostemmig melodiu dgave. Eline Møllers tidligere omtalte nevø, M. T. Bredsdorff, er nu med til at nyttiggøre de indsamlinger, han selv havde deltaget i, for han er medudgiver af disse melodisamlinger.³³

Tang Kristensen lod i *Jyske Folkeminder*, XI (1891), trykke, hvad der nærmest er en blanding af optegnelserne efter Karen Olesdatter og Lavst Bolle. Men hans bestræbelser på at lade

underklassens egen kultur komme til ære og værdighed, har haft svære odds mod al denne omklamring. I forordet til det nævnte værk fortæller Kristensen, at da han - der allerede dengang havde vist, at han var landets mest fremragende samler - i 1871 besøgte Svend Grundtvig i København, sang fru en »Det var en lørdag aften« og »Det haver så nyligen regnet« for ham, begge i Grundtvigs omdigtede versioner. Skolelæreren fra Gjellerup skulle sandelig høre, hvad en *rigtig* folkevis var!

Ottosen begår en genistreg, og sønderjyderne frygter at straffes for sange uden tekst og uden melodi

I 1890 lavede skolemanden og historikeren Johan Ottosen (1859-1904) det ældgamle trick med at skrive en ny politisk tekst til en kendt og elsket vise. Han skabte herved, hvad der i dag nok er den mest kendte version af »Det haver så nyligen regnet«.

Baggrunden var i al korthed følgende:³⁴ Da revanche-stemningen i Sønderjylland var blevet urealistisk efter Tysklands sejr over Frankrig 1870-71, måtte man sætte alt sit håb til løftet om gennem folkeafstemning at afgøre sit nationale tilhørsforhold (i daglig tale »§ 5«). Men da Preussen og Østrig uden videre ophævede denne paragraf sidst i 70'erne, så det sort ud, og man måtte indstille sig på en meget langvarig kamp. De øgede fortyskningsbestræbelser i 80'erne førte til, at de dansksindede sønderjyders kamp også førtes over på det kulturelle område gennem »Sprogforeningen«, talrige foredragsforeninger, højskoleophold, bogsamlinger m.m. Af afgørende betydning blev den fornyede interesse og det tættere samarbejde, som det lykkedes at etablere mellem Kongeriget og Sønderjylland. Et af udtrykkene herfor var, at der i 1887-88 såvel inden for det radikale »Studentersamfundet« som inden for den konservative »Studenteforening« oprettedes særlige afdelinger til at beskæftige sig med sønderjyske spørgsmål. Johan Ottosen hørte til den radikale fløj af Venstre, og han var en af de drivende kræfter bag oprettelsen af »Studentersamfundets sønderjyske Samfund«. Det var under Estrups og godsejerkapitalens diktatoriske regime, og de to studenteforeninger var politisk arge modstandere. Men Sønderjyllands spørgsmålet forenede, og det var til en i fællesskab arrangeret fest for besøgende sønderjyder i København i marts 1890, at Ottosen skrev sin version af »Det haver så nyligen regnet«.

Jeg tager ikke i betænkning, at kalde Ottosens omdigtning, der nu har fået titlen *Ventetiden*, for et næsten genialt stykke politisk agitationskunst. Det geniale ligger i den måde, hvorpå sangen gennem bevidste og ubevidste virkemidler lader det folkevisagtige, det nationale og det kristne virke sammen hos

den syngende. Ottosens version sammensmelter med størst mulig effekt træk af folkeviser, national kampsang og salme.

Ottosen overtager folkevisens melodi, men kun direkte to af dens tekstlinier. Det er dog visens to første linier, hvorved associationen entydigt skabes. Men at det er folkevisen i Svend Grundtvigs »gendigtning«, der associeres til, ses af, at Ottosen overtager Grundtvigs syv-liniede strofeform - hvis struktur han så strammer ved at lade alle linier rime (xyxyzzz). Det folkevisseagtige viser sig i øvrigt først og fremmest ved, at Ottosen bevarer naturbilledet af regn og storm og udbygger det yderligere. »Aarets Løb har sin Lov«, og den lov følger digtet: Først

Plakat fra genforeningsafstemningen i Sønderjylland 1920.

efterårsstormene, men derpå drejes billederne

Det har regnet - men Regnen gav Grøde,
det har stormet - men Stormen gjorde stærk
og efter den øde vinter »saa de Vaarkraftens spirende Værk« -
og vi aner, at en forjættende sommer er forude. Det folkevisseagtige og folkelige præg understøttes af ordsprogsagtige sentenser

For de gamle, som faldt,
er der ny overalt,
af bogstavrim (»de kan lokke med Løfter og med Løn«), af parallelismer

Og de trode, at Hjerterbaand kan briste,
og de trode, at glemmes kan vor Ret
og af gammeldags sprogformer
viger ej ud af Spor,
for vi kender det Ord.

Men næsten umærkeligt sammensmeltet det nationalistiske med folkevisens naturbilleder. Det sker straks i 1. strofe med markeringen af den anti-tyske tendens (»Frø af Ugræs og føget over Hegnet«), og i 4. strofe forsvinder alle sociale er politiske forskelle til fordel for fælles sprog, fælles fane og fælles vilje! 5. strofe slutter ringen gennem en tilbagegriben til folkevisens to første linier, og sangens konklusion kan nu formuleres gennem en henvisning til Esajas' ord: »Det har slet ingen Hast for den, som tror« (Es. 28,16)

Ottosens virkemidler må have fungeret både bevidst og ubevidst. Fra Svend Grundtvigs version har gråden måske svinget med som en baggrundstone, og i hvert fald må det have været oplagt at overføre Grundtvigs monogame kærlighed på forholdet mellem Sønderjylland og Danmark. Ingen trekanter her!

Ottosens version blev allerede i 1891 optaget i tillæget til sønderjyderne berømte »blå« sangbog,³⁵ og fik som bekendt en mægtig betydning i Sønderjylland. I 80'erne var tyskerne igen begyndt at bruge en gammel forordning fra 12. juli 1865, som forbød »afsyngelsen af danske sange, for så vidt samme er af fornærmelig eller ophidsende indhold i national henseende«, ³⁶ og da den blå sangbog udkom i ny udgave 1899, var der ud for 24 sange markeret, at de hørte til de forbudte sange - herunder Ottosens sang. Det var dog kun *afsyngelsen*, som forordningen forbød. Men i forbindelse med Köller-politikken benhårde repression omkring århundredeskiftet gravede tyskerne i 1903 endnu en gammel forordning frem, hvori også »... *afsætningen* af danske viser, for så vidt disse er af fornærmelig eller ophidsende indhold i politisk henseende«, blev forbudt.³⁷ Det var et groft overgreb i betragtning af, at det ikke var hjemlet i

den tyske presselov, og det fik det danske rigsdagsmedlem Jens Jessen til at udtale i rigsdagen, at skønt forordningerne vedrører henholdsvis afsyngningen af sange og afsættelsen af digte, som kan synges,

»saa fastslaar Landretten ikke des mindre, at selv om et Digt ikke har nogen Melodi og saaledes ikke kan synges, saa er det dog en Sang, hvis afsætning straffes. Det forekommer ogsaa, at Folk straffes, kun fordi Melodien spilles; det er saa en Sang uden Tekst, og det andet var en Tekst uden Melodi. Nu mangler kun, at vi ogsaa straffes for Sange *uden* Tekst og *uden* Melodi ...«³⁸

Da der i 1905 blev lagt sag an mod forhandlerne af den blå sangbog, udtalte anklagerens vidne i Haderslev ret: »Denne sangbog er det farligste agitationsmiddel, danskerne ejer«.

Det haver så nyligen regnet følges op til i dag, og der advares mod nationalisme og nyromantik

Den brug, der er gjort af »Det haver så nyligen regnet« i vort århundrede, er bedre kendt. Med de fire indsamlinger, med Berggreens klaverledsagede offentliggørelse, med Svend Grundtvigs »gendigtning«, Rungs romanceudsættelse, de flerstemmige korudsættelser og Ottosens politiske omdigtning var kortene givet til det 20. årh.

Sangen har været brugt af de forskelligste grupper i mange mærkelige udgaver. Lige fra det pæne borgerlige hjem *Danmarks Melodibog* (bd. 1 & 5) over skillingsviseproducenten Julius Strandbergs *Danmarks syngende Mand paa Bølge og Land* (bd. 4) til *Arbejdersangbogen* (der i 1974-udgaven præsterer det kunststykke, at lade Svend Grundtvigs 1. vers indgå som 1. vers i Ottosens version). Sangens vandringer er mere komplicerede og uoverskuelige end tidligere. Efter at være kommet på tryk er både Svend Grundtvigs og Ottosens version gået ud i den mundtlige (eller delvis mundtlige) overlevering, som skriftlige optegnelser og båndoptagelser på Dansk folkemindesamling bevidner.³⁹ Men ud over sangbøger og levende sang har naturligvis ikke mindst plademediet og radioen stået centralt; jeg har fundet visen på over 20 forskellige plader.

Mest smertefrit har visen i det 20. årh. føjet sig ind i den nationale højskolesangtradition, og dermed har det nationalistiske aspekt i folkevisebegrebet haft overtaget, hvor begrebet *folk* bruges i betydning »nation« og ikke, som det i dag er almindeligt, i betydningen »dem, der ikke har magten«.

Ser vi kronologisk på det, har interessen for visen haft en opblussen på tre tidspunkter i det 20. århundrede. Det første tidspunkt er ikke overraskende omkring genforeningen i 1920.

Her benyttede bl.a. Wilhelm Hansen lejligheden til at tjene lette penge ved at udgive Rungs romancelignende akkompagnement med dobbelt tekst, idet Ottosens version var indlagt som løvsblad sammen med Cæciliaforeningens tekst (stadig blot betegnet som »Dansk Folkevis«). Det andet tidspunkt er under og efter 2. verdenskrig, hvor Ottosens anti-tyske strofer på ny fik højeste aktualitet. Denne periode i sangens historie forbinder de fleste vist især med alsang og Aksel Schiøtz. Endelig har sangen fået en renaissance i 70'erne.

Når sangen igen er blevet populær i 70'erne, er det betinget af kampen mod EF, af krisen og af den heraf følgende interesse for dansk kultur, som den f.eks. ytrer sig i den almindelige folkemusikrevival. Her lurar imidlertid en fare for at falde i armene på nationalisme og nyromantik, hvis kampen mod EF overbetoner danskheden på bekostning af sociale og klasse-mæssige forskelle (som man kan se det i Folkebevægelsen mod EF), eller hvis folkemusik-dyrkelsen bliver en rent tilbageskuende dyrkelse af landbobefolkningen i forrige århundrede.

Når netop denne sang er blevet populær i 70'erne, tror jeg nu ikke kun det skyldes teksten, men i lige så høj grad melodiens særegne blanding af noget *vemodigt* (de sukkende ottendedele, de mange forudhold/forslag) og noget *sejrsikkert* (afslutningens fanfarelignende treklangsbyrddninger)

**„DET VAR DE DANSKE
SKJALDE, DER SANG“**

Artiklen her må i øvrigt ikke tages som udtryk for en forargelse over, at man ændrer Lavst Bollers, Karen Olesdatters og alle de andres sange, og bruger dem på en anden måde end de selv gjorde. Folkemusik og folkesang har altid ændret sig gennem brugen, og det er hensigten med denne brug, der må afgøre, om vi vil synge med.

Den bevægede skæbne, som »Det haver så nyligen regnet« har haft, sætter folkeviseideologien i relief. For det første kunne sangen ikke føres tilbage til middelalderen. Derfor kunne den ikke indgå som ideologisk samlingsmærke for gårdmænd og grundtvigianere i 1800-tallet på linie med »Danmarks gamle Folkeviser«, derfor tiltrak den sig ikke videnskabelig interesse, og derfor følte man frit slag til at omdigte den og tilpasse den borgerlig musikkultur. For det andet har sangen aldrig levet »uberørt« i folkemunde, men i stadig forandring og i vekselvirkning med digtere og komponister, flyveblade og sangbøger samt i vort århundrede - elektroniske massemedier. For det tredje er det gået i glemmebogen, at sangen, da den blev optegnet i Danmark, var udtryk for en ganske bestemt musikkultur, nemlig den landlege underklassen, og ikke for hele befolkningens fællesskab. Og endelig illustrerer sangens formodede sydtyske oprindelse, at denne folkesang ikke kun er udtryk for noget nationalt dansk.

Noter

- 1 *Folke-Sange og Melodier*, I (Kbh. 1842). »Anmærkninger« s. 1, 4 & 5.
- 2 Ang. folkevisebegrebet og 1800-tallets syn på folkeviserne bygger jeg på Jørgen Bang (udg.): *Synspunkter på folkevisen* (Kbh. 1972); Peter Burke: *Popular Culture in Early Modern Europe* (London 1978), s. 3-22; Erik Dal: *Nordisk Folkevise-forskning siden 1800* (Kbh. 1956), s. 43-115 og Iørn Piø: *Folkeminder og traditionsforskning* (2. udg., Kbh. 1971), s. 9-44. Værker, som Torben Peter Andersen: *Produktion og Samfund, Danmarks og Nordens Historie* (Kbh. 1978), Karl Clausen: *Dansk Folkesang gennem 150 år* (1958 uændret genoptryk 1975), serien *Dansk kulturhistorie og bevidsthedsdannelse 1880-1920* (bd. 1, »Introduktion«, ved Povl Schmidt og Jørgen Gleerup, Odense 1977, og bd. 7, »Litteratur for menigmand«, af Povl Schmidt, Odense 1979) og især Martin Zerlang: *Bøndernes klassekamp i Danmark* (Kbh. 1976), har i øvrigt været en inspiration for hele artiklen.

- 3 H Grüner-Nielsen: »Danske Folkemelodier«, i: *Aar bog for Musik*, 1923, s. 68-69.
- 4 Indledning til *Melodier til de af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug udgivne fædrelandshistoriske Digte* (Kbh. 1840). s. V.
- 5 Jfr. Marianne Juhl Christiansen & Lise Ettrup: *Grundtvig og det folkelige* (Kbh. 1972), s. 7-9. Flor-citatet er fra hans *Haandbog i den Danske Literatur*, 7. udg., 1872 (cit. efter Christiansen & Ettrup, s. 29).
- 6 Torben Kragh Grodal & Jørgen Holmgaard: »Skitse til en litteratur- og bevidsthedshistorisk beskrivelse af perioden 1848-1901 i Danmark«, i *Kultur & Klasse*, 32, s. 67-72.
- 7 Svend Grundtvigs samlinger, Dansk folkemindesamling (herefter: DFS) 15, bl. 486-514.
- 8 DFS, fagkatalog 2, II (Visebidrag fra folkemunde til Svend Grundtvig), s. 338.
- 9 Harald Balslev: *Fra fynske Præstegaarde* (Odense 1944), s. 87-152; H.V. Købke: *Stamtavle over Familien Bredsdorff* (Kbh. 1888) og K.L. Kristens aviskronik-serie »Fynske Folkemindesamlere« i *Fyns Tidende* aug.-nov. 1929, hvor Eline Møller omtales 25. oktober.
- 10 Svend Grundtvigs samlinger, DFS 12, bl. 690-712, og DFS 1, Berggreens papirer, bl. 12-14, 17-18, 129-31 & 281-91. »Det haver så nyligen regnet« findes sidstnævnte sted, bl. 18.
- 11 DFS 1, Berggreens papirer, bl. 79 (folio). Jfr. Berggreens *Folke-Sange og Melodier*, I (2. udg.), 1860, s. 269 & 271.
- 12 Hans Ellekilde: »Lærerne og Folkemindearbejdet«, s. 37, i: *Lærerne og Samfundet*, I (Kbh. 1913), s. 32-73. Jfr. i øvrigt Kirsten Byberg: »Højskolen og den folkelige sangtradition ca. 1840-1910«, i: *Årbog for Dansk Skolehistorie*, 1973.
- 13 Brev af 24. marts 1855 i DFS 12.
- 14 Se K.K. Nicolaisens artikel om ham i *Dansk Biografisk Leksikon*, M.E. Gulddal: »Knud Skytte«, i: *Fra Viborg Amt* (Aar bog udgivet af Historisk Samfund for Viborg Amt), 1931, s. 130-49, og Oskar Thyregod i *Lærerne og Samfundet*, I, s. 376-84. I øvrigt ligger der en håndskreven selvbiografi, som Nielsen sendte digteren Mads Hansen i 1878, på Det kongelige Bibliotek: Ny kongelig Samling, 3112, III, 4).
- 15 Se Martin Zerlang: »Skolelærerlitteraturen 1860-1900«, i: *Kultur & Klasse*, 33, s. 8-80.
- 16 DFS 1, Berggreens papirer, bl. 134-54. »Det haver så nyligen regnet« findes på bl. 153.
- 17 Se Grüner-Nielsens artikel om ham i *Dansk Biografisk Leksikon*, Dal: *Nordisk Folkevise-forskning*, s. 80-88, og Bengt Holbek & Thorkild Knudsen: »Evald Tang Kristen-

- sen«, i: *Biographica*, XVII (Nordisk Institut for Folkedigtning, 1971), s. 239-57.
- 18 Jfr. Evald Tang Kristensen: *Minder og Oplevelser*, II (Viborg 1924), s. 48.
- 19 »Det haver så nyligen regnet« findes i DFS 1929/12, »Løse Optegnelser...«, I, bl. 9b (tekst); sammesteds, II, bl. 299 (melodi); DFS 1929/24, »Visemanuskrift II«, nr. 318 (teksten, med et tilføjet vers 2 »fra anden Kilde«); DFS 1929/23, »Trykmanuskript til Jyske Folkeviser og Toner«, s. 91b & 150 (to renskrifter af både tekst og melodi).
- 20 »Det haver så nyligen regnet« findes i DFS 1929/16, Kristensens dagbøger, bl. 1839 (tekst).
- 21 Citeret efter Dal, *Nordisk Folkeviseforskning*, s. 83.
- 22 Lavst Bolles variant er trykt i Thorkild Knudsen & Nils Schiørring (red.): *Folkevisen i Danmark* (Kbh. 1960), s. 101. Her bringer jeg melodien efter DFS 1929/23. Tegnsætningen i Karen Olesdatters tekst er tilføjet af mig.
- 23 Se et udvalg i Tang Kristensens *Jyske Folkeminder*, XI (Viborg 1891), nr. 119ff, eller *Folkevisen i Danmark*, hæfte 7.
- 24 Aarestrups »En Morgenvandring« fra *Digte*, 1838, har samme ulykkelige trekantsmotiv som »Det haver så nyligen regnet« og begynder endda: »Det havde nylig regnet«. (*Samlede Skrifter*, III (1923), s. 177-78). Præcis disse to digte har sikkert ikke påvirket hinanden, men de kan give anledning til en interessant sammenligning. Hos Aarestrup foregår historien i en herregårdspark.
- 25 Jeg har uden resultat eftersøgt paralleller til 2.-3. og 5.-6. strofe i Jakob Nielsens opskrift i mag. art. Svend Nielsens udskrift af nyere lyriske viser fra Grundtvigs og Berggreens samlinger på DFS. Denne udskrift har også været mig til nytte for ovenstående bemærkninger. I øvrigt ligner billedet med kæresten på klippen, som Skallerup-læreren, Nielsen og Olesdatter har, det billede, vi finder i den ligeledes sørgelige lyriske vise »Den største sorg« (se Schiørring & Knudsen: *Folkevisen i Danmark*, s. 104, str. 2).
- 26 Ludwig Erk & Franz M. Böhme: *Deutscher Liederhort*, II, Leipzig 1893, nr. 1008 & nr. 531 (se også nr. 532 & nr. 1011). Begge viser findes i øvrigt i førsteudgaven af Des Knaben Wunderhorn. Jeg har ikke udforsket disse tysksprogede visers historie, men ud fra Erk-Böhmes henvisninger kan følgende fastslås: Melodien kan findes til begge tekster i folkemunde i begyndelsen af 1800-tallet, mens teksterne ikke synes at være blandet sammen. Melodien forekommer formodentlig første gang på tryk i J. Fr. Reichardts *Liederspiel »Lieb' und Treue«*, 1800, hvor den sammen med teksten »Es ist nit lang, dass g'regnet hat« gives ud for at være en svejtsisk folkevis. Teksten til denne sidste folkevis (1. vers) trykkes formodentlig første gang i J. H. Voss (udg.): *Musenalmanach* [*Poetische Blumenlese, Für das Jahr 1776* (Lauenburg), hvor Voss bemærker, at den synges af enhver bondepige i egnen omkring Zürrick. Teksten til »Wie kommts, dass du so traurig bist« findes allerede på et flyveblad i 1757 og trykkes efter mundtlig tradition i Fr. Nicolais »*Eyn feyner kleyner Almanach vol schönerr echterr liblicherr Volkslieder...*«, II, Berlin og Stettin 1778. Om den også er blevet til i folkemunde, er vist et andet spørgsmål. Böhme mener, at denne vise må have været kendt allerede inden 1613, men det belæg, han giver, er meget svagt. Jeg trykker her »Es ist nicht lang«, efter Voss, s. 222, »Wie kommts...« efter Nicolai, II, s. 36-37 (moderniseret retskrivning), og melodien efter Reichardt (*Erk-Böhme*, II, nr. 1008 b).
- 27 Problemets spændende, og jeg vil håbe, at en ekspert i tysk folkesang engang vil tage det op. Både Voss (der tilhørte Strum und Drang-bevægelsen), Nicolai (der med sin almanach 1777-78 ønskede at rette en drøbende satire mod den nye folkeviserinteresse) og Reichardt (hvis livslange folkeviserinteresse er knyttet sammen med hans interesse for den franske revolution) er højst interessante og betydningsfulde skikkelser, der alle, som nævnt, er involveret i sangens spredning. Goethe har brugt »Wie kommts ...« som forlæg for sit digt »Trost in Thränen«, 1804. - Jfr. i øvrigt Otto Holzapfel: »Die dänische Folkeviser und ihre Beziehungen zum deutschen Volkslied«, i: *Handbuch des Volksliedes*, II, (München 1975), s. 339-358.
- 28 *Danske Kæmpeviser og Folkesange fra Middelalderen* (Kbh. 1867).
- 29 *Nye og gamle Viser af og for Danske Folk*, samlede og udgivne af P. O. Boisen. Femte med et Tillæg forøgede Ud-gave (Kbh. 1861), s. 381-82. Melodien kom i meloditillægget, 1862, med 2-st. omkvæd.
- 30 Jfr. Clausen, *Dansk Folkesang*, s. 168-75.
- 31 *Skolelærerlitteraturen 1860-1900*, s. 29.
- 32 Koncertprogrammet findes i Det kgl. Biblioteks Småtryksafdeling; det angiver ingen forfatter til denne tekst. Rungs akkompagnement ligger i autograf, ligeledes på Det kgl. Bibliotek (C, II, 180, 4).

De sidste noter kan du finde på side 69.